

PLATONIN LUKEMISESTA

TANELI KUKKONEN

on Jyväskylän yliopiston antiikin tutkimuksen professori.

■ Platonia luennoidessa saa tavan takaa kokea elämyksiä, joita on vaikea pukea sanoiksi muuten kuin vertauskuvan muodossa. Lähinnä mieleen tulee syvänmerensukeltajan otsalamppu, jonka valokiilaa sukeltaja suuntaa vuoroin sinne, vuoroin tänne. Syvissä vesissä jotkin eksoottiset otukset tulevat äkkiä yllättävänkin lähelle, näyttävät hahmoltaan oudon tutuilta. Kalan pyrstö lyö rivakasti vaaksan päästä, silmä toljottaa aivan kuin katsoisi suoraan omaan silmään. Silti kun katsettaan kurottaa vähääkään kauemmas, taustalla hahmottaa enää ääri- viivoja, varjoja ja hämärää – viitteitä jostain paljon suuremmasta maailmasta, joka on jo peruuttamattomasti tavoittamattomissa.

Kumpi kokemus vastaa paremmin totuutta, terävänä piirtyvä välitön kosketus vai jo kahden metrin päässä pälyävä sameus? Platonin kohdalla kumpaisellekin vaikutelmalle voidaan esittää vakuuttavat perustelut. Yhtäältä Sokrateen luotsaamat keskustelut tempaavat lukijan voimalla mukaansa. Eloisa, dramaattinen kuvaus saa hetkeksi uskomaan, että Perikleen Ateenan katuja mittailivat koko lailla samanlaiset ihmiset kuin Suomen Ateenan. Etenkin varhaisissa dialogeissa tapaa vereviä henkilöihahmoja jot-

ka keskustelevat aiheista, joista nykylukijankin on helppo olla jotain mieltä. Näin tämä voi myös ilahtua yhdessä Sokrateen kanssa, kun vanhat varmuudet vaihtuvatkin hämmentyneeksi kyselyksi.

Toisaalta dialogeihin sisältyy siksi runsaasti paikallisväriä, että lukija pakostakin joutuu pian kysymään, kuinka paljon kirjoitusten merkityksistä on mahtanut hukkaa aikojen pyörteisiin. Dialogien henkilöihahmot muun muassa ovat järkiään todella eläneitä henkilöitä, tunnettuja Ateenan kansalaisia. On täten hyvää syytä olettaa Platonin monessa kohtaa nojanneen yleisönsä hiljaiseen tietoon ja vallitsevaan kulttuuriseen ymmärrykseen tavalla, joka nykylukijalta jää helposti pimentoon. Esimerkiksi *Kharmides*-dialogissa nimihenkilö ja tämän toveri Kritias haastattelevat Sokratesta järkevyyden tai tervejärkisyyden hyveestä (*sôfrosynê*). Auttaako lukijaa, mikäli tämä tietää, että mainitut kaksi nuorta miestä olivat paitsi Platonin sukulaisia, myös niiden etuoikeutettujen ylimysten joukossa, jotka seikkailupolitiikallaan ajoivat Ateenan perikaaton?

Varmasti. Ylipäättään Platonista saa verrattomasti enemmän irti, mikäli itse keskusteluihin sisältyvän sokraattisen ironian lisäksi pystyy hahmottamaan jotain toisesta ironian tasosta, jonka Platon loihtii ilmoille siinä, miten hän asemoi keskustelunsa. Kuka puhuu kenen kanssa ja mistä, missä ja milloin? Platon pystyy hyödyntämään lähimenneisyydestä vallitsevaa yleistä mielihäilyä ja myös leikittelemään sillä, kun hän fiktiivisissä, filosofisissa dialogeissaan kirjoittaa uusiksi Sokrateen – ihailun, vihatun Sokrateen – elämänvaiheita ja kohtaamisia.

Mikäli näin on, käy houkuttelevaksi yhtyä pessimistisempien aatehistorioitsijoiden mielipiteeseen, jonka mukaan aikalaishorisontti ainakin antiikin tekstien tapauksessa jää meiltä lopultakin saavuttamatta. Liian paljon on yksinkertaisesti painunut peruuttamattomasti historian hämäriin.

On silti kaikkea muuta kuin selvää, missä määrin mainitun kaltaisten yksityiskoh- tien hallinta auttaa ymmärtämään Platonin filosofiaa nimen omaan filosofiana. Eikö Sokrateen suuhun asetettujen sanojen ole sittenkin tarkoitus pikemminkin johdattaa lukija Ideoiden todellisuuden portille, sielun kolmijaon äärelle, pohtimaan kaiken hyveen ykseyttä? Ja eikö tässä tarkoitukses- sa myös lukijan ole lupa suodattaa dialo- geista kontingentti historiallinen aines pois ja keskittyä yksinomaan siihen, mikä puhut- telee iättömästi ja iankaikkisesti? Näinhän platonistit kautta historian ovat tehneet kä- sikirjoissa, johdannoissa ja parafraseissaan. Menettely istuu totta kai hyvin niiden pir- taan, jotka Ideoihin uskovat. Historioitsija, jonka silmä on tottunut kiinnittämään huo- miota yksityiskohtaan ja erisnimeen, saattaa kurtistaa kulmiaan.

Platon muodostaa erityistapauksen on- gelmasta, joka koskettaa filosofian historiaa laajemmin. Filosofisen kirjoittamisen perin- teellehän on ollut luonteenomaista sanotta- van pukeminen mahdollisimman abstraktiin ja persoonattomaan muotoon – poikkeuk- sena 1800-luvun eksistentiaalistit – ja tätä vastaava ajatus, että filosofisissa teksteissä esitetyt väittämät tulee käsittää ajattomiksi ja yleispäteviksi. Tästä filosofian historian tutkijat ovat äityneet kohtelemaan tutkimus- kohteitaan kuin aikalaisajatteliijoita. Taustal- la on ajatus, että jotta historialliset ajattelijat ylipäättään voitaisiin ottaa vakavasti, heidän täytyy olettaa voivan puhutella nykyihmistä aivan yhtä lailla kuin elossa olevienkin ajat- telijoiden. Ei lienekään sattumaa, että filo- sofian historioitsijat ovat tyypillisesti työ- kennelleet filosofian laitoksilla.

Valitettavasti vain oletus historiallisten ajattelijoiden ikiaikaisesta puhuttelevuude- sta kariutuu alkuunsa, kun otetaan vakavas- ti käytetyn kielen historiallisesti määrittynyt luonne ja tästä nousevat monet vaikeudet.

Ei tarvitse hakea tukea kielellistä käännettä koskevasta teoreettisesta kirjallisuudesta, ei tieteensosiologiasta, ei genealogian tai her- meneuttisen tulkintahorisontin käsitteistä. Riittää, kun koettaa kääntää ensimmäistä- kään antiikin kreikan tekstiä nykysuomeksi. Mitä esimerkiksi seuraa siitä, että hyveeksi useimmiten käännetty sana *arête* tarkoittaa kreikkalaisessa kirjallisuudessa kaikinpuo- lista erinomaisuutta, hyvyyttä sanan siinä merkityksessä, jota nykyään kutsuttaisiin ei- normatiiviseksi? Ja että vastaavasti herras- mies on *kalos kai agathos*, loistava ja erin- omainen? Alasdair MacIntyren väite, että ymmärrämme usein vain hämäästi sitä mo- raalia koskevaa sanastoa, jonka olemme perineet yhtäältä antiikin filosofeilta, toi- saalta Vanhan testamentin profeetoilta, vai- kuttaa perustellulta.

Jokainen käänös on tulkinta aivan ku- ten jokainen tulkinta on yhdenlainen kään- nös. Havainto ei ole mitenkään uusi vaan jo keskiajan ajattelijat kamppailivat saman ongelman kanssa, seikka, jota Borgesin no- velli Averroëksesta ja Aristoteleen *Runous- opista* mainiosti havainnollistaa. Edelleen voidaan viitata Robert Wardyn tutkimuk- seen jesuiitoista, jotka 1500-luvulla joutuivat pohtimaan sitä, miten selittää kiinaksi aris- toteelista näkemystä olevaisesta, joka nojaa olennaisesti kategorioihin ja jälkimmäinen puolestaan indoeurooppalaiseen kieliop- piin.

Yksi tapa väistää ongelma on väittää, että filosofian historia tai sen harjoittaminen ei- vät olekaan rinnastettavissa yleisempään aate- tai käsitehistoriaan. Filosofian histo- rioitsijaa eivät täten kiinnostaisi menneiden ajattelijoiden käsitykset sinänsä vaan se, miten heidän ajatuksenjuoksunsa eteni – ei- vät käsitteiden sisällöt, vaan päättelymuo- dot.

Viehättääkö Platonissa sitten ajattelun lii- ke? Tämäkö arvelen tunnistavani? Varmaan niinkin, mutta tuskin yksinomaisesti. Kyllä yhtä suuri rooli on oudon vähittäisessä te- kemisessä tutuksi, samoin oudon tunnusta- misessa oudoksi. Sitä paitsi: logiikkallakin on historiansa. Platonin dialektiikkaa pitää opiskella – Platonia lukemalla, mutta myös Aristotelesta ja sofisteja.